

TARTU ÜLIKOOL
Psühholoogia Instituut
Sotsiaalteaduste valdkond

Liivi Moore

EESTI EELKOOLIEALISTE LASTE VÄÄRTUSHINNANGUD

Uurimistöo

Juhendajad: prof Tiia Tulviste, PhD Anni Tamm, PhD

Tartu 2020

Eesti eelkooliealiste laste väärtushinnangud

Kokkuvõte

Antud töö eesmärgiks oli saada teada eesti eelkooliealiste väärtushinnangud, seoses lapsevanemate vanuse ja hariduse ning laste soo ja lasteaia asukohaga. Uuringus osales 143 last, kolme maakonna linna- ja maapiirkonna lasteaedadest, keskmise vanusega 5,98. Töös lähtuti Schwartzi väärtusteooriast ning andmete kogumiseks kasutati Laste Väärtuste Piltküsimumstikku (Döring jt 2010). Tulemusi võrreldi Eesti kooliealiste uuringu tulemustega (Tulviste jt., 2017). Erinevalt eesti koolilaste tulemustest hindasid maalapsed teiste väärtustega võrreldes olulisemaks hedonismi, mis esindab muutustele avatuse väärtust. Linnalapsed hindasid enam traditsiooni. Erinevalt varasematest tulemustest ei tuvastatud käesolevas töös olulisi seoseid laste väärtustes nende sooga ega lapsevanemate vanusega. Vanemate haridusel ilmnis oluline seos võimu ja põhiharidusega isade laste vahel.

Märksõnad: eelkooliealiste laste väärtused, maa- ja linna lasteaed, väärtusuuring, lapsevanema vanus, lapsevanema haridus, soolised erinevused, väärtuste teooria

Values of estonian preschool children

Abstract

The aim of this work was to find out the values of estonian preschoolers in relation to the age and education of parents and the gender of children and the location of kindergarten. The study involved 143 children, from urban and rural kindergartens in three counties, with an average age of 5.98. The work was based on Schwartz's theory of values, and the Children's Values Picture Questionnaire was used to collect data (Döring et al., 2010). The results were compared with the results of the Estonian school-age survey (Tulviste et al., 2017). Unlike the results of Estonian schoolchildren, rural children valued hedonism more important than other values, which represents the value of openness to change. City children appreciated tradition more. Contrary to previous results, no significant correlations were found in the present children 's values with their gender and age of their parents. Parents 'education showed an important link between power and fathers' basic education.

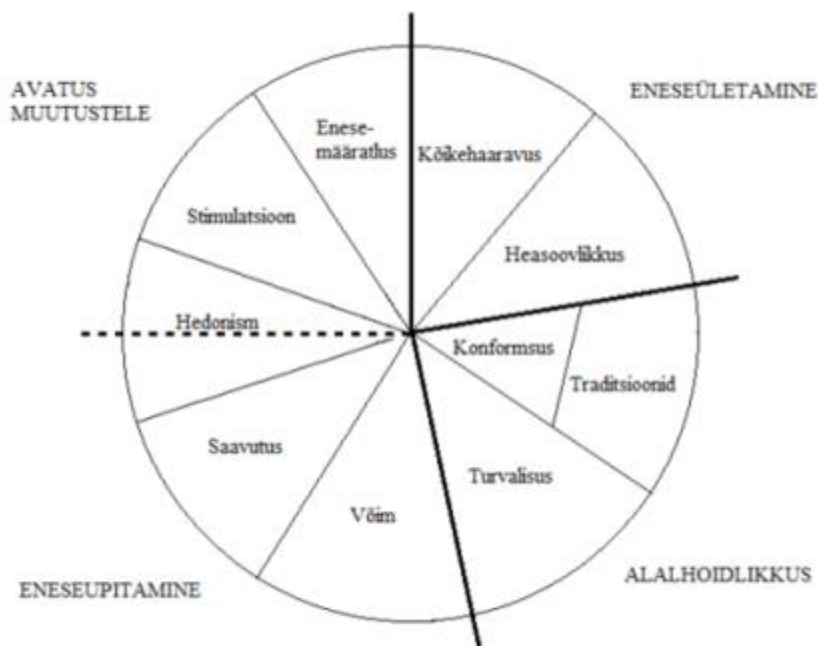
Keywords: values of preschool children, rural and urban kindergarten, value study, parental age, parental education, gender differences, value theory

Sissejuhatus

Ühe enamlevinud väärtusteooria autor Shalom H. Schwartz on öelnud, et kui me mõtleme väärtustele, siis mõtleme, mis meile on siin elus kõige tähtsam, siis need on sotsiaalse suhtluse eeldused ning rühmade ellujäämise ja heaolu vajadused. Väärtusi on oluline enda jaoks mõtestada, sest nendest lähtuvalt teostame oma eesmärgid ja väljendame end sotsiaalses suhtluses (Swartz, 2012). Schwartzi väärtusteooria (1992) kohaselt on erinevatele inimeste jaoks väärtused erineva tähtsusega, aga erinevates kultuurides on väärtuste suhteline tähtsus universaalne. Väärtuste väljaselgitamine ja nendega tegelemine ühiskondlikul tasemel aitab kujundada haridust, hoida kultuuri ja panustada sotsiaalsete suhete teadlikku kujundamisse (Riigi Teataja, 2008). Heckman & Masterov (2009) järeldavad oma mahukas ülevaates, et parim viis parandada kooliharidust on parandada kooliminevate laste varast kasvukeskkonda. Ülavere (2020) tõstab esile vajaduse viia eelkooliealiste lastega läbi uuringuid väärtuste ja väärtuskasvatuse teemal, et anda täiendav panus riiklikku väärtusarendusse. Uuringute läbiviimise vajadus on välja toodud ka 2009.a jätkuprogrammis „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2015–2020“ (Haridus- ja Teadusministeerium, 2009). Väärtuste arendamiseks juhendavad lasteaedades koostatud arengukavad koolieelse lasteasutuse riiklikust õppekavast, mis on eesmärgiga arendada eelkooliealisi lapsi väga mitmekülgselt. Põhimõtted, millest lähtutakse arvestavalt lapse individuaalsuse ja tema arengupotentsiaaliga, lapse tervise hoidmise ja edendamise ning liikumisvajaduse rahuldamisega, lapse loovuse toetamisega, mängu kaudu õppimisega, humaansete ja demokraatlike suhete väärtustamisega, lapse arengut ja sotsialiseerumist soodustava keskkonna loomisega, lapsele turvatunde, eduelamuste tagamisega, üldõpetusliku tööviisi rakendamisega, kodu ja lasteasutuse koostööga, eesti kultuuritraditsioonide väärtustamise ning teiste kultuuride eripära arvestamisega (Riigi Teataja, 2008). Toetamaks senisest tõhusamalt lapsekesksete ideede levikut Eestis, kirjutati sellesse õppekavasse põhimõtted, mis sarnanesid Hea Alguse programmis esitatud lapsekeskse kasvatuse põhimõtetega (Tuula jt, 2018).

Käesoleva uuringu aluseks on Schwartzi põhiväärtuste teooria, kasutades seejuures Laste Väärtuste Piltküsimustikku (PBVS-C), eeldades, et see on sobilik eelkooliealiste laste uurimiseks. See identifitseerib kümme universaalset väärtustüüpi, mis on välja toodud joonisel 1 ringmudelil. Lisaks kümne põhiväärtuse väljaselgitamisele selgitab teooria nende vahel dünaamiliste suhete struktuuri. Väärtusstruktuuri üks alus on asjaolu, et kellegi jaoks oluline väärtus on vastuolus mingi teise väärtusega, kuid on mõne teisega sarnane. Näiteks saavutusväärtuste rõhutamine on tavaliselt vastuolus heatahtlikkuse väärtuse järgimisega. Enda jaoks edu otsimine kipub takistama toiminguid, mille eesmärk on parandada teiste abivajajate heaolu. Kuid nii saavutuste kui ka võimu väärtuste

järgimine on tavaliselt ühilduv. Enda jaoks isikliku edu otsimine kipub ühilduma eesmärgiga parandada enda sotsiaalset positsiooni ja autoriteeti teiste ees jne. (Schwartz, 2012).

Joonis 1 Schwartzi (1994) põhiväärtuste ringmudel

Lastega tehtud uuringud

Võrreldes täiskasvanute ja noortega on laste väärtusi vähem uuritud, aga on leitud 7–12-aastaste laste seas, et väärtuste hierarhia on vanuserühmade ja kultuuride lõikes suuresti sarnane. Vanusega suureneb eneseületamine ja alalhoidlikkus, aga väheneb eneseupitamine (Bilsky & Döring, 2013). Samuti on leitud Poolas 7-10a lastega tehtud longituuduuringus väärtuste mõõdukat stabiilsust. Leiti mõningad muutused väärtuste keskmistes (Ciecuch jt, 2016). Harro (2015) on eesti lapsi uurides leidnud, et kõige kõrgemalt hindasid esimese kooliastme õpilased heasoovlikkust ning kõige madalamalt võimu. Peterson & Siegal (2002) leidsid 3-7 aastaseid eelkooliealisi intervjuerides, et juba 3-aastased väärtustavad ausust, sest selle läbi on võimalik leida sõpru. Sloveenias ja Türgis eelkooliealiste lastega vanuses 3-6a tehtud intervjuudest selgus, et lapsed on teadlikud grupis toimimise olulistest väärtustest nagu jagamine, koostöö, kokkulepe, kena käitumine, lahkus, abi, tähelepanu, viisakus, lugupidamine (Cirila jt, 2014). Sageli ei pruugi 3-6-aastased lapsed mõista, miks üks või teine käitumine on lugupidav. Seetõttu oleks oluline lastele õpetada, mida mõeldakse lugupidava käitumise all (Shwalb & Shwalb, 2006). Samuti on oluline lapse enda kogemus uute käitumiste õppimisel rollimängudena või lemmikmultika karakteri sekkumisega (White jt, 2017; Berkowitz & Grych, 2000). Lapsed, kes saavad juba koolieelselt väärtuste teemal haritud, on hilisemas eas õnnelikud, sotsiaalsed ja meeldivad isiksused (Brannon, 2008). Seega on oluline uurida laste väärtusi selleks, et kujundada varakult sotsiaalse elukestva

keskkonna loomist.

Mõju väärtustele sõltuvalt soost ning elamispiirkonnast

Lapsed otsivad aktiivselt teavet selle kohta, mida sugu tähendab (Martin jt 2002). Ladina Ameerika uuringus 5-aastaste lastega tegid lapsed vahet poiste ja tüdrukute erinevate võimete vahel (Del Rio & Strasser, 2013). Mõned sootüüpsed käitumised tekivad enne 2. eluaastat, aga pole kindlaid tõendeid, et soo erinevuse mõistmine üksi tooks sooliselt erineva käitumise (Bussey & Bandura, 2004; Martin jt, 2002, 2004). Zosulsi jt (2009) uuringu tulemused viitasid sellele, et soolisel suunamisel ja arendamisel suurenesid tugevalt stereotüüpsete mänguasjadega mängimine ning et juba eelkoolist alates eristavad lapsed poisse ja tüdrukuid käitumise järgi: tüdrukuid peetakse toredateks, ja meeldivateks ning poisse aktiivsete mängude mängijateks (Miller jt, 2009).

Turvalisuse väärtustamist 5-aastaste laste puhul uurides on leitud, et ehkki tüdrukud järgivad enda arvates reegleid rohkem ning tunnevad neid poistest paremini, on poiste ja tüdrukute ohuhinnangud siiski võrreldavad, neil on ohutuseeskirjade järgimiseks erinevad motiivid (Granié, 2007). Bilsky & Döring (2013) on võtnud aluseks Schwartzi väärtuste teooria ja on uurinud 10-12 a lapsi ning on leidnud, et tüdrukud hindasid eneseületamist ja looduskaitseväärtusi olulisemaks kui poisid, kes hindasid kõrgemalt eneseupitamist ja avatust muutustele. See leid on kooskõlas väärtushierarhiate sooliste erinevuste olemasolevate tõenditega (Schwartz & Rubel, 2005).

Eestis 2017 aastal 7-14a koolilapse väärtuste uurimisel on leitud, et poisid pidasid samuti võimu, saavutusi ja hedonismi olulisemaks kui seda tegid tüdrukud. Tüdrukud soovisid tähtsustasid poistest enam eneseületamist. Uuringus kasutati portree-(PVQ; Schwartz jt 2001) ja pildiväärtuste (Döring jt 2010) põhiseid hindamisinstrumente. Muuhulgas analüüsiti laste kooli asukoha seost laste väärtuseelistustega. Uuringu oluliseks avastuseks oli seos õpilaste väärtuste ja kooli asukoha vahel: väikelinna- või maakoolide õpilased pidasid suurlinna õpilastega võrreldes eneseupitamist olulisemaks ja avatust muutustele vähem oluliseks (Tulviste jt, 2017). Üheks elukoha erinevuste põhjuseks post-sotsialistikes maades peab Swader (2013) põlvkondade vahelist väärtuslõhet ja väärtusorientatsioonide heterogeensust, mis on tekkinud sotsiaalmajanduslike muutuste tõttu. Dubrov & Tatarko (2018) on leidnud, et peamine erinevus linna ja maapiirkondade vahel tekib sotsiaalsest suhtlusest üksikisikute vahel. Maakeskkonnas on kontakte vähem, kuid need on stabiilsemaid, linnakeskkonnas on kontakte, aga arvukalt, kuid need on ebastabiilsemad. Seetõttu on maakeskkonnas sotsiaalne kontroll sotsiaalsete normide ja reeglite järgimise üle kõrgem kui linnakeskkondades, kus reeglid ja määrused on vähem ranged ning ollakse kõrvalekallete suhtes vähem hinnangulised. Schwartzi teooria (2012) järgi näitab see uuring, et linnaelu võimaldab olla avatud muutustele ja enesupitamisele (tuginemine rohkem enda hinnangule, enesekeskne rahulolu), elamine maapiirkonnas aga tingib rohkem alalhoidlikkust (ohtude vältimine või ületamine suhete

kontrollimisega) ja enese ületamist (enese allutamist sotsiaalselt pealesurutud ootuste kasuks).

Lapsevanemate hariduse ja vanuse mõju laste väärtustele

Laste väärtuste kujunemisel mängivad rolli mitmed faktorid. Ülavere viis 2020.aastal Eestis läbi uuringu lasteasutuste pedagoogide ja lapsevanemate väärtuste ning nende väärtuskasvatuse hinnangute kohta. Lapsevanemad soovivad anda oma lastele edasi sarnaseid väärtusi, mida ise tähtsaks peavad. Pedagoogide ja lastevanemate hinnangul toimub väärtuskasvatus nii õppe- ja kasvatustegevuste, isikliku eeskuju, igapäevase suhtlemise, mängude, traditsioonide kui ka rühma heade kommete ja reeglite kaudu. Peale täiskasvanute õppe- ja kasvatustegevuste mõjutab laste väärtusi lapsevanemate haridus ja vanus. Tulviste (2013) on leidnud eesti lapsevanemaid uurides, et ülikooliharidusega emad eelistavad enesejuhtimisega seotud omadusi (nt. kujutlusvõime, enesekindlus, tervislik eluviis, otsusekindlus ja nutikus) traditsiooniliste väärtustele (nt. usaldusväärsus, viisakus, head kombed ja kuulekus). Ülikooliharidusega isad hindavad kõrgemalt fantaasiat, tervislikke eluviise ning häid kombeid ja töökust vähem kui need isad, kelle haridustase on madalam. Michigani ülikooli professorid on võtnud kokku mitmed vanemate hariduse mõju kohta lastele. Kõrgema haridusega vanemad räägivad oma lastega rohkem, kõne on keerulisem, neil on kõrgemad ootused saavutuste suhtes, nad valivad elamiseks kohad, kus on rohkem võimalusi mitmekesisemaks arenguks (Eccles & Davis-Kean, 2005). Ameerikas 2010a 50ne osariigi perede andmed koguti edendamaks õppeedukuse kõrval ka elus toimetulekut. Kogutud andmete põhjal emade hariduse mõjust lastele leiti, et madalama haridustasemega emade lapsed elasid vaesemas keskkonnas, olid halvema tervisega ning pidid enam pingutama, et saavutada nõutud tulemused (Hernandez & Napierala, 2014). Avatud Ühiskonna Instituudi poolt 2011a läbiviidud uuringus 1051 eesti noorega, leiti, et kes tulevad peredest, kus on vanematel madalam haridustase, peavad parema hariduse saamiseks oluliselt rohkem pingutama ja ennast ületama. 2017a 7-14-aastaste eesti koolilastega tehtud uuringus ilmnas, et võrreldes kõrgema haridustasemega vanemate laste hinnangutega hindavad madalama haridustasemega lastevanemate lapsed avatust muutustele ja eneseupitamist madalamalt ning kõrgemalt eneseületamist (Tulviste jt, 2017).

On leitud, et vanemate vanusel on mõju laste arengule, õpitulemustele ning lapse ja vanema vahelisele suhtlemisele (Shields & Hanneke, 2008; Sahajt, 2009; Falster jt, 2018). Inimese vanuse suurenemisega kaasneb suurem alahoidlikkus, ei olda enam niivõrd individualistlikud ja hinnatakse rohkem grupi väärtusi (Fung jt, 2016). Sarnase tulemuse, alahoidlikkuse väärtustamise kohta on leidnud ka Martinson (2018), uurides eesti õpetajate vanuse seost väärtustega Schwartzi skaalal: alahoidlikke väärtusi on madalamalt hinnanud 20-35-aastased ja kõrgemalt 51-73-aastased. 2017 on uuritud 7 Euroopa maa näitel vanemate ja nooremate täiskasvanute väärtuste prioriteete. Suunal vanematelt noorematele täiskasvanutele leiti selge üldine suundumus avatuses muutustele ja

eneseupitamises (Tulviste, Kall & Rämmer, 2017).

Lapsed on mõjutatavad nii täiskasvanute kui elukeskkonna poolt ning omandatud väärtused võivad olla ajas suhteliselt püsivad. Laste väärtuseelistuste kujunemise mõistmine annab juhised, kuidas saame kujundada tulevast põlvkonda ja koostada laste harimiseks teadliku suunaga programme. Eelkooliealiste laste väärtusi on seni vähe uuritud.

Käesoleva töö eesmärgiks on selgitada välja eesti eelkooliealiste laste väärtuseelistused ning uurida, mil määral need on seotud laste soo, lapsevanemate haridustaseme ja vanusega ning lasteaias asukohaga.

H 1: Võrreldes kõrgema haridustasemega vanemate laste hinnangutega hindavad madalama haridustasemega lapsevanemate lapsed avatust muutustele ja eneseupitamist madalamalt ning kõrgemalt eneseületamist.

H2: Lapsevanema vanus on negatiivses seoses laste hinnangutega eneseületamise ja muutustele avatusele ja positiivses seoses alalhoidlikkuse väärtustamisega.

H3: Võrreldes linna lasteade lastega peavad maalasteade laste olulisemaks eneseületamist ja eneseupitamist ning avatust muutustele vähem oluliseks.

H4: Tüdrukutega võrreldes peavad poisid eneseupitamist ja avatust muutustele olulisemaks ning alalhoidlikkust ja eneseületamist vähem oluliseks.

Metoodika

Valim

Uuringusse valitud lasteaiad olid ette kavetatud valim (*purposive sample*) 3-st maakonnast, see tähendab eesmärgist lähtuvalt ning uurija poolt tahtlikult suunatud. Kuna üheks uuringu eesmärgiks oli leida erinevusi linna- ja maapiirkondade vahel, siis olid valitud igast maakonnast vähemalt üks linna- ja üks maalasteaed (Raplamaalt 2 linnalasteaeda). Valimis oli 143 eelkooliealist last vanuses 5-7a, keskmine vanus 5,98 ($SD = 0,32$). Lapsed olid maa- ja linnapiirkondadest, vastavalt 50/93. Poisse ja tüdrukeid on vastavalt 71/72. Lapsevanemate haridus on kolmel tasemel: põhi-, kesk- ja kõrgharidus. Kõige enam olid lapsevanemad keskharidusega (144), kõrgharidusega 28% (69) ning 14% vanematest on põhiharidusega (31). Emased osales uuringus 136 vanuse vahemikus 24-51, keskmise vanusega 35,29 ($SD = 5,92$), isasid 111, vanuse vahemikus 27-56, keskmise vanusega 38,12 ($SD = 7,02$).

Mõõtevahend ja mõõtmise protseduur

Uuringus kasutati Laste Väärtuste Piltküsimustikku (PBVS-C, Döring jt, 2010), eestikeelset versiooni (Tulviste, Harro & Tamm, 2018). Küsimustik sisaldab 20 kleebispilti, kus on kujutatud tegelast, kes sooritab väärtustega seotud tegevused. Iga pildi all on tegevuse kirjeldus. Kümme

põhiväärtust-võim, saavutus, hedonism, stimulatsioon, enesemääratlus, universalism, heasoovlikkus, traditsioon, konformsus ja turvalisus on esindatud kahe tegevuse kaudu. Mõõtevahendi miinuseks antud uuringus oli tegevuste nimetused kirjatähtedega, 5-7a lapsed ei ole neid veel õppinud. Selle puudujäägi kompenseerimiseks viidi läbi iga pildi kohta eraldi sissejuhatav tutvustus kasutades projektorit ja slaidiprogrammi. Sissejuhatuse alguses esitati lastele küsimus "Mis sa arvad, kumb on olulisem toiduaine, kasjäätis või porgand?" See aitas mõista, kas lapsed saavad aru olulisuse mõistest. Lapsed igas lasteaias oskasid teha vahet olulise ja vähem olulise vahel, osati anda vastuseid oma valiku põhjenduseks. Järgnevalt jagati lastele pliiatsid ja küsimustikud. Esimese ülesandena märkisid lapsed küsimustikule oma nime, vanuse ja soo. Seejärel juhendati lapsi tegevuste valikul ja kleebiste kleepimisel. Lapsi aitasid nende õpetajad, keda oli eelnevalt juhendatud. Lastel paluti tegevuste kleebised järjestada viide ritta, vastavalt väärtuse olulisuse järjestusele, alustades kahest kõige olulisemast tegevusest ning kleepida need kõige ülemisse ritta. Seejärel tuli valida kaks ebaolulist tegevust ja kleepida kõige alumisse ritta jne. Esines tegevuste ehk kleepsude ümbertõstmist põhjusel, et laps hindas mõne väärtuse ümber. Õpetajad töid tegevustele, mis lastele vähem tuttavad tundusid, lisanäiteid. Näiteks laualupeo pildile lisaks näiteid eesti traditsioonidest, mida lasteaias tähistatakse: kadri-mardipäev, rahvatantsupäev. Kaks last erinevas lasteaias tegid küsitluse individuaalselt juhendajaga kuna keskendusid paremini teistest eraldi.

Lapsevanemad allkirjastasid kirjaliku nõusoleku. Nõusoleku vorm saadeti uurija poolt lasteaedadele, sealne kontaktisik organiseeris andmete kogumise. Andmekogumise kestuseks oli arvestatud tavalise õppetunni pikkus s.o 45 min. Uuring viidi läbi lasteaia õpperuumis või saalis. Selleks, et vähendada üksteise pealt mahategemist, pandi lapsed istuma vaheldumisi poisid tüdrukud või kui see polnud võimalik, siis lahutati sõbrasuhetes lapsed üksteisest.

Andmeanalüüs

Andmete analüüsimiseks kasutasin andmetöötlusprogrammi JASP. Arvutasin Schwartzi 10 põhiväärtuse keskmised, millega teostasin analüüsi hüpoteeside kontrollimiseks. Lapsevanemate hariduse mõju laste väärtustele analüüsisin kasutades faktoriaalset ANOVA testi. Lapsevanemate haridus on esindatud kolmel tasemel: kõrg-, kesk- ja põhiharidus. Lapsevanema vanuse seoseid laste väärtustega on mõõdetud korrelatsioonianalüüsiga. Laste soo ja elamispiirkonna mõju on analüüsitud sõltumatute muutujate t-testiga.

Tulemused

Keskmete põhjal on peetud väärtustest kõige olulisemaks heasoovlikkust ja saavutust ning kõige vähem oluliseks traditsioonilisust ja konformsust.

Tabel 1

Üldvalimi keskmiste väärtuste statistilised näitajad

	<i>Lapsed</i>
	<i>M (SD)</i>
Heasoovlikkus	3,56 (.44)
Saavutus	3,22 (.50)
Turvalisus	3,14 (.54)
Hedonism	3,08 (.59)
Universalism	3,01 (.50)
Võim	2,95 (.41)
Enesmäaratlus	2,85 (.41)
Stimulatsioon	2,80 (.46)
Konformsus	2,79 (.49)
Traditsioon	2,60 (.43)

Lapsevanema hariduse ja vanuse mõju

Isade haridus seostus sellega kui oluliseks lapsed võimu pidasid. Ühesuunaline dispersioonianalüüs näitas, et laste võimu väärtustamises ilmnes statistiliselt oluline seos isade haridusega ($F(2, 894) = 4,06; p < .05; d = 0,05$). Post hoc keskmiste võrdlused näitasid, et võimu hindasid kõige kõrgemalt põhiharidusega isade ($M = 3,14; SD = 0,35$) lapsed, erinedes statistiliselt olulise nii kõrgharidusega ($M = 2,83; SD = 0,44$) kui keskharidusega isade laste hinnangutest ($M = 2,93; SD = 0,39$).

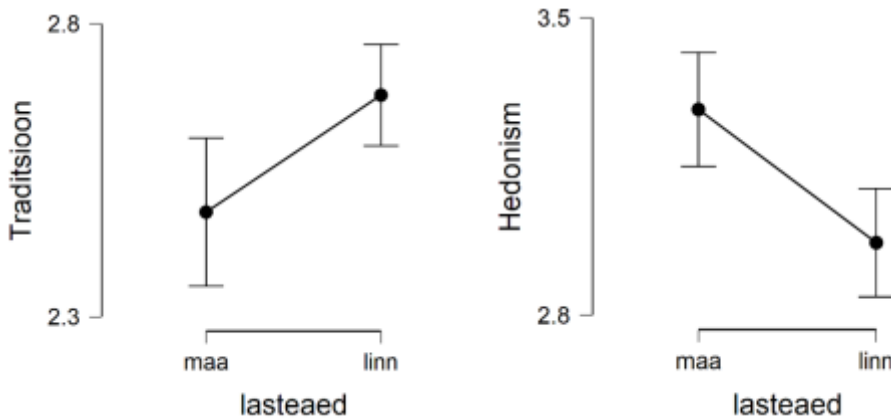
Vanemate vanuse ja laste väärtuste vahel ei esinenud statistiliselt olulised seoseid.

Soolised ning maa- ja linnapiirkonna erinevused väärtustes

Tüdrukute ja poiste vahel ei esinenud statistiliselt olulist erinevust ühegi väärtuse hinnangus. Kõige kõrgemad keskmised on nii poiste kui tüdrukute poolt heasoovlikkuses ning kõige madalamad keskmised traditsioonilisuses.

Statistiliselt olulised on hedonismi $t(141) = 3,12; p = .002; d = 0,5$ ja traditsiooni $t(141) = -2,66; p = .009; d = -0,47$ väärtuste erinevused maa- ja linnalaste vahel. Maalaste hinnang hedonismi

olulisusele on statistiliselt oluliselt kõrgem ($M = 3,28$; $SD = 0,47$) võrreldes linnalastega ($M = 2,97$; $SD = 0,62$). Linnalapsed hindavad traditsiooni kõrgemalt ($M = 2,68$; $SD = 0,42$) võrreldes maalastega ($M = 2,48$; $SD = 0,44$).

Joonis 2 Traditsiooni ja hedonismi usalduspiirid

Nagu poistel ja tüdrukutel, on ka maa- ja linnapiirkondade laste keskmised kõige kõrgemad heasoovlikkuse väärtuses ja kõige madalamad traditsioonilisuses.

Arutelu ja järeldused

Käesoleva töö eesmärgiks oli selgitada välja eesti eelkooliealiste laste väärtuseelistused ning uurida, mil määral need on seotud laste soo, lastevanemate haridustaseme ja vanusega ning lasteaias asukohaga. Varasemalt Eestis kooliealiste lastega tehtud uuringuga on leitud, et laste väärtuste olulisuseks pidamiseks avaldab mõju nii lapse sugu, elamispiirkond kui vanemate haridustase. Poisid on tüdrukutega võrreldes pidanud olulisemaks võimu ja saavutusi, tüdrukud poistest enam eneseületamist. Väikelinna- või maakoolide õpilased on pidanud suurlinna õpilastega võrreldes eneseupitamist olulisemaks ja avatust muutustele vähem olulisemaks. Madalama haridustasemega lastevanemate lapsed on hinnanud avatust muutustele ja eneseupitamist madalamalt ning kõrgemalt eneseületamist. Eesti koolilastega tehtud uuringu tulemused on kooskõlas varasemalt läbiviidud kooliealiste laste uuringu tulemustega (Tulviste, Harro & Tamm, 2017). Käesoleva uuringu eelkooliealiste laste väärtuste hinnangutes oli aga oluline seos maalasteaias asukohaga ja hedonismi ning linnalasteaias traditsiooni vahel. Ei esinenud olulisi seoseid laste väärtustes nende sooga ega lastevanemate hariduse ja vanusega. Nii poisid kui tüdrukud, lasteaias asukohast sõltumata valisid vastandväärtuseid s.t samal ajal olulised võim ja turvalisus jne. Selliste valikute põhjuseks võib olla eesti riikliku õppekava mitmekülgsete põhimõtete, mida lasteaias oma tegevuskavades

kasutavad (Riigi Teataja, 2008). Eesti koolisüsteemis on mängulisus ja loovus juba algklassis oluliselt vähemal määral õpingutesse põimitud. Seda uuringut võiks läbi viia mõnes vähem akadeemilises koolikeskkonna algklassides ja näha, kas seal säilib laste väärtustes selline mitmekesisus. Võib arvata ka, et eelkoolieas lapsed ei tunneta soolisi erinevusi nii tugevalt (Miller jt, 2009). Kuna poiste ja tüdrukute valikutes ei esinenud statistiliselt olulisi erinevusi võib öelda, et uuritavad lapsed ei ole veel õppinud tegema soopõhiseid valikuid väärtustes nagu seda teevad kooliealised (Bilsky & Döring, 2013; Schwartz & Rubel, 2005). Statistiliselt olulist seost vanemate vanuse kasvu ja laste väärtuste vahel ei esinenud. Isade haridus seostus statistiliselt oluliselt laste võimu ehk eneseupitamise väärtusega. Kõige kõrgemalt hindasid võimu põhiharidusega isade lapsed. Eelnevates uuringutes on eneseupitamist pidanud oluliseks pigem kõrgharidusega vanemate lapsed (Tulviste jt, 2017; Eccles & Davis-Kean, 2005).

Väärtused, mis olid esindatud pildidel abstraktsete tegevustena olid lastel valdavalt läbikogetud, need tegevused olid ka olulisemad. Ühes linnalasteaias ilmselt turvalisuse oluliseks või pisut vähem oluliseks pidamine kõigi laste poolt. Selgus, et terve kuu oli seal turvalisuse teemat väga praktiliselt ja mitmekesiselt õpitud. Keskmiste põhjal on peetud väärtustest kõige olulisemaks heasoovlikkust, mida on leitud ka eesti esimese kooliastme lastega (Harro, 2015). Uuringus väljendus heasoovlikkuse väärtus teiste aitamise ja teiste inimeste õnnelikuks tegemise tegevustes. Seda on leitud ka eelnevates uuringutes eelkooliealistega, et lapsed on üsna varakult teadlikud suhtlemises eakaaslastega, tehes häid tegusid (Brannon, 2008; Cirila jt, 2014; Peterson & Siegal, 2002). Kõige vähem peeti oluliseks traditsioonilisust. Traditsioonilisuse madal väärtustamine võis tuleneda sellest, et väärtust illustreeriv pilt laulupeost ei tekitanud lastel kogemuslikku seost traditsiooniga. Laulupeost ei olnud enam uuringus osalenud lapsed osa võtnud. Teine tegevus, mis väljendas traditsiooni, oli habemega mehe ees istuv laps. Kuna me ei tea, millised kogemused on selles vanuses lastel eakate inimestega, kas neil on habemed ja kas lastele on sedasi lugusid loetud, siis võis see tegevus jääda samuti kaugeks ja seosetuks. Õpetajad tõid küll näiteid lasteaia tavadest aga võimalik, et need jäid liiga kaugeks. Üksikutel lastel olid kogemused ja/või teadmised langevarjuhüppe, teleskoobi/kosmose kohta, ilmselt seetõttu jäid ka need tegevused tähtsusele tahapoole. Eelkooli eas ei ole lastel veel paljusid kogemusi seega oskavad nad hinnata tegevuse olulisust kogetu põhjal, nad ei oska pidada tegevust oluliseks ainult pildi või kirjelduse järgi (White jt, 2017; Berkowitz & Grych, 2000). Neile tuleb õpetada uusi sotsiaalseid norme ja väärtuseid läbi tegevuste (Shwalb & Shwalb, 2006; White jt, 2017).

Võib öelda, et hüpoteesid, mis olid püstitatud eelnevate kooliealiste laste väärtuste uuringu tulemuste alusel, ei saanud kinnitust.

Edaspidi eelkooliealiste väärtuste uurimisel võiks kasutada sama meetodit, aga väiksemate gruppidega individuaalsemalt lähenedes. See annaks võimaluse lasta lastel osaleda protsessis põhjalikumalt. Kui tahta teada, mis on uuringus osalenud laste valikute taga, tuleks lisaks uurida lasteaedade programme ja tegevusi, milleks andis ainet selles uuringus tehtud tähelepanek turvalisuse olulisusest ühes lasteaias. Samuti võiks uurida lapsevanemate väärtuseid. Uuring oli oluline hindamisvahendi valiidsuse hindamiseks aga ka saamaks ülevaate, mida eesti eelkooliealised lapsed oluliselt peavad. Kõige olulisem oleks mõelda selle uuringu tulemuste põhjal, kuidas säilitada lastes see mitmekesisus ja heasoovlikkus ka kooliaastatel ning kuidas anda täiendav panus riiklikku väärtusarendusse (Ülavere, 2020; Heckman & Masterov, 2009).

Kasutatud kirjandus

Alaharitud noor Eestis: probleemid, abivajadused ja tulevikuperspektiivid. Uuring. (2011).

Avatud Ühiskonna Instituut. Vaadatud 20.02.2021 <http://www.eaui.ee/tegevusval/noorte-toohoive-ja-haritus>.

Berkowitz, M. W. & Grych, J. H. (2000). Early Character Development and Education. *Early Education & Development*, 11(1), 55–72. https://doi.org/10.1207/s15566935eed1101_4.

Bilsky, W., Döring, A. K., van Beeck, F., Rose, I., Schmitz, J., Aryus, K., Drögekamp, L. & Sindermann, J. (2013). Assessment of Children's Value Structures and Value Preferences. *Swiss Journal of Psychology*, 72(3), 123–136. <https://doi.org/10.1024/1421-0185/a000106>.

Brannon, D. (2008). Character Education: It's a Joint Responsibility. *Kappa Delta Pi Record*, 44(2), 62–65. <https://doi.org/10.1080/00228958.2008.10516496>.

Bussey, K. & Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review*, 106(4), 676–713. <https://doi.org/10.1037/0033-295x.106.4.676>.

Cieciuch, J., Davidov, E. & Algesheimer, R. (2015). The Stability and Change of Value Structure and Priorities in Childhood: A Longitudinal Study. *Social Development*, 25(3), 503–527. <https://doi.org/10.1111/sode.12147>.

Cirila, A., Ema, B. C., Janja, B., Metod, E., Nina, I., Vesna, I., Martina, J., Katarina, K., Neža, L., Irena, M., Jurij, M., Nidorfer, A., Opeka, T., Rabia, R. G., Slakan, U., Ünlükahraman, G, Nalan, Z., & Zrimšek, P. (2014). Ethical Values for Preschool Children: Research study. *Erasmus+project*. Vaadatud 28.02.2021 <http://ursulinke.rkc.si/javno/gradiva/raziskava-eticna-vrednoste-presolskih-otrok.pdf>.

- del Río, M. F. & Strasser, K. (2012). Preschool Children's Beliefs about Gender Differences in Academic Skills. *Sex Roles*, 68(3–4), 231–238. <https://doi.org/10.1007/s11199-012-0195-6>.
- Dubrov, D. & Tatarko, A. (2016). Intergenerational Transmission of Values in Urban and Rural Area (The Case of Russia). *SSRN Electronic Journal*, 117–130. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2884758>.
- D oring, A. K. (2010). Assessing Children's Values: An Exploratory Study. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 28(6), 564–577. <https://doi.org/10.1177/0734282909357151>.
- Eccles, J. S. (2005). Influences of parents' education on their children's educational attainments: the role of parent and child perceptions. *London Review of Education*, 191–204. <https://doi.org/10.1080/14748460500372309>.
- Falster, K., Hanly, M., Banks, E., Lynch, J., Chambers, G., Brownell, M., Eades, S. & Jorm, L. (2018). Maternal age and offspring developmental vulnerability at age five: A population-based cohort study of Australian children. *PLOS Medicine*, 15(4), e1002558. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1002558>.
- Fung, H. H., Ho, Y. W., Zhang, R., Zhang, X., Noels, K. A. & Tam, K. P. (2016). Age differences in personal values: Universal or cultural specific? *Psychology and Aging*, 31(3), 274–286. <https://doi.org/10.1037/pag0000082>.
- Grani , M. A. (2007). Gender differences in preschool children's declared and behavioral compliance with pedestrian rules. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, 10(5), 371–382. <https://doi.org/10.1016/j.trf.2007.02.002>.
- J tkuprogramm „Eesti ühiskonna v artusarendus 2015–2020“. (2009). Tartu  likooli Eetikakeskus. Vaadatud 20.03.2021

https://www.eetika.ee/sites/default/files/eetikakeskus/files/v22rtusprogrammi_j2tkuprogramm_2015-2020.pdf.

Harro, H. (2015). Eesti põhikooli laste väärtused kahe uurimismeetodi võrdluses: väärtuste piltküsimustik lastele ja väärtuste portreeküsimustik, Tartu Ülikool, Sotsiaal- ja haridusteaduskond, Psühholoogia instituut, Arengupsühholoogia õppetool. Vaadatud 08.04.2021 http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/48701/harro_helina_ma_2015.pdf.

Heckman, J. J. & Masterov, D. V. (2007). The Productivity Argument for Investing in Young Children. *Review of Agricultural Economics*, 29(3), 446–493.

<https://doi.org/10.1111/j.1467-9353.2007.00359.x>.

Hernandez, D. J., & Napierala, J. S. (2014). Mother's Education and Children's Outcomes: How Dual-Generation Programs Offer Increased Opportunities for America's Families. *Disparities Among America's Children*, 2. Vaadatud 12.02.2021

<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED558149.pdf>.

Miller, C. F., Lurye, L. E., Zosuls, K. M. & Ruble, D. N. (2009). Accessibility of Gender Stereotype Domains: Developmental and Gender Differences in Children. *Sex Roles*, 60(11–12), 870–881. <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9584-x>.

Martin, C. L., Ruble, D. N. & Szkrybalo, J. (2002). Cognitive theories of early gender development. *Psychological Bulletin*, 128(6), 903–933. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.6.903>.

Martin, C. L., Ruble, D. N. & Szkrybalo, J. (2004). Recognizing the Centrality of Gender Identity and Stereotype Knowledge in Gender Development and Moving Toward Theoretical Integration: Reply to Bandura and Bussey (2004). *Psychological Bulletin*, 130(5), 702–710. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.130.5.702>.

Martinson, G. (2018). Eesti õpetajate vanuse seos nende isiklike ja kasvatusväärtustega.

Uurimistöo. *Tartu Ülikooli digitaalarhiiv DSpace*. Vaadatud 25.02.2021

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/59467/Martinson_Getter_uurimistoo.pdf.

Peterson, C. C. & Siegal, M. (2002). Mindreading and moral awareness in popular and rejected preschoolers. *British Journal of Developmental Psychology*, 20(2), 205–224.

<https://doi.org/10.1348/026151002166415>.

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava – Riigi Teataja. (2008). Riigi Teataja.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772>.

Saha, S., Barnett, A. G., Foldi, C., Burne, T. H., Eyles, D. W., Buka, S. L. & McGrath, J. J.

(2009). Advanced Paternal Age Is Associated with Impaired Neurocognitive Outcomes during Infancy and Childhood. *PLoS Medicine*, 6(3), e1000040.

<https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000040>.

Shwalb, B. J. & Shwalb, D. W. (2006). Concept development of respect and disrespect in

American kindergarten and first- and second-grade children. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2006(114), 67–80. <https://doi.org/10.1002/cd.176>.

Schwartz, S.H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65,

doi:10.1016/S0065-2601(08)60281-6.

Schwartz, S. H., & Rubel, T. (2005). Sex differences in value priorities: Cross-cultural and

multimethod studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(6), 1010–1028, doi: 10.1037/0022-3514.89.6.1010.

Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Psychology and*

Culture, 2(1), doi: 10.9707/2307-0919.1116.

- Swader, C. (2013). *The Capitalist Personality: Face-to-Face Sociality and Economic Change in the Post-Communist World*. *Routledge*, January 2013, ISBN: 9780203072714, doi: 10.4324/9780203072714.
- Zosuls, K.M., Ruble, D.N., Tamis-LeMonda, C.S., Shrout, P.E., Bornstein, M.H., & Greulich, F.K. (2009). The acquisition of gender labels in infancy: implications for sex-typed play. *Developmental Psychology Journal*, 45, 688–701, doi: 10.1037/a0014053.
- Tulviste, T., Harro, H., & Tamm, A. (2018). Value structure and priorities in Estonian children: Using the Picture-Based Value Survey for Children (PBVS-C). *Child Indicators Research*, 11(6), 1817-1829, doi: 10.1007/s12187-017-9512-5.
- Tulviste, T., Kall, K., / Rämmer, A. (2017). Value Priorities of Younger and Older Adults in Seven European Countries. *Social Indicators Research*, 133 (3), 931–942, doi: 10.1007/s11205-016-1392-4.
- Tuula, M., Õuna, T., & Botvina, U. (2018). Hea Alguse programmi rakendavate ja mitterakendavate rühmade õpetajate hinnangud oma tegevusele lapsekeskse kasvatus kontekstis. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 6(1), 102–135, doi: 10.12697/eha.2018.6.1.05.
- White, R. E., Prager, E. O., Schaefer, C., Kross, E., Duckworth, A. L., & Carlson, S. M. (2017). The “Batman Effect”: Improving Perseverance in Young Children. *Child Development*, 88(5), 1563-1571, doi:10.1111/cdev.12695.
- Ülavere, P. (2020). Lasteaiaõpetajate arusaamad õppekavadest ja laste õppimisest ning hinnang õpetaja pedagoogilisele tegevusele lapsekeskse kasvatus kontekstis. Doktoritöö. *Digar*. Vaadatud 26.02.2021 <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:313332/273601/page/8>.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele. Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

/Liivi Moore/